

Josep OTÓN

Resum

La reivindicació de Simone Weil de la nació i de la història, de la pàtria i de la tradició, en la seva darrera obra, *L'Enracinement*, es podria interpretar com un gir reaccionari en el seu pensament. Ara bé, l'anàlisi dels seus textos ens mostra que no es deixa seduir pel totalitarisme, ja que es distancia de la concepció de la història com un procés predeterminat que avança de manera inexorable i converteix l'individu en una peça d'un engranatge social subordinant el seu propi destí a la idea de progrés. En canvi, en la seva proposta cívica, la història esdevé un projecte obert en què l'individu pot intervenir-hi des de la seva llibertat i pot estar sostingut per unes arrels, un entorn social i cultural.

Paraules clau: història, nació, totalitarisme, progrés, evolució, lamarckisme, darwinisme.

Simone Weil: History and Nation

Abstract

Having deployed in her last work, *L'Enracinement*, (The Need for Roots), such concepts as nation, history, homeland, and tradition, Simone Weil's thinking could be interpreted as shifting rightward. Yet, close reading of the text demonstrates that she retains a critical distance from the conception of history as a predetermined process, as promoted by totalitarian regimes of the left and right, where human beings become powerless cogs in a social machine; devoid of autonomy, and completely subordinate to the idea of progress. By contrast, within her version of civic nationalism, history is expressed as an open-ended project, where the individual can exercise autonomy rooted within a specific social and cultural milieu.

Key words: history, nation, totalitarianism, progress, evolution, Lamarckism, Darwinism.

1. L'Enracinament i la nació

Sobta que una Simone Weil clarament alineada amb els postulats de la lluita obrera defensi en la seva darrera obra, *L'Enracinament*, conceptes com pàtria i nació, així com passat, història i tradició.¹ No es tracta d'un aspecte tangencial del text: n'és precisament el nucli. Per a Weil, la manca de consciència d'unes arrels nacionals va contribuir a la claudicació dels francesos davant l'embranchida nazi.

Una possible lectura seria plantejar que el pensament de Simone Weil va experimentar un gir involucionista: els desastres de la guerra li van fer reconsiderar els seus ideals i es va decantar cap a tesis més reaccionàries i, fins i tot, més tradicionalistes.

La professora Emilia Bea Pérez² es fa ressò de les interpretacions que titllen la que podríem anomenar «segona Weil» —la que correspondria als anys 40— de conservadora. Analitza les aportacions de dos autors: Anna Boschetti i Philippe Dujardin. Per a la primera, la Simone Weil revolucionària i militant de l'anarcosindicalisme dels anys 30 desemboca progressivament en el reformisme paternalista i el quietisme, i argumenta que el projecte de societat plantejat en els seus escrits de Londres —incloent-hi, per tant, *L'Enracinament*— està marcat per indubtables caràcters totalitaris.³

Segons Dujardin, els temes que desenvolupa Weil mentre és a Londres treballant per a la *France Libre* són, de fet, els del nou ordre moral de la dreta nacionalista, del tradicionalisme i de les idees de Taine i Renan. Addueix que les seves reformes s'assemblen al corporativisme de Mussolini o de Pétain i que la seva lògica intel·lectual prepara els fonaments d'un ordre social totalitari.⁴

Com a contrapunt, la professora Bea indica que Ada Lamacchia es recolza en el pensament weil·lià per veure el desarrelament com un factor determinant de la violència i, de retruc, l'arrelament com el propi context cultural i lingüístic, una experiència compartida que permet posar en relació les vivències personals i la memòria històrica. En aquest sentit, la interpretació de Lamacchia relacionaria l'arrelament weil·lià amb

¹ No és estrany que *L'Enracinament* hagi estat considerat com a sospitós de conservadorisme, ja que el mateix títol del llibre remet a l'obra de Maurice Barrès (1862-1923). Aquest autor, considerat com el gran ideòleg del nacionalisme conservador francès, va escriure una novel·la titulada *Les Déracinés*, en la qual desenvolupa la seva teoria política sobre les conseqüències de la pèrdua de la tradició i del sentiment patriòtic. Tot i això, cal dir que, a *L'Enracinament*, Simone Weil no fa cap referència explícita a l'obra de Barrès.

² E. BEA PÉREZ, *Simone Weil. La memoria de los oprimidos*. Madrid: Ed. Encuentro, 1992, pàg. 250-252.

³ A. BOSCHETTI, «Cristianesimo, etica, politica: il caso Weil», a: *Servitium*, II, XI, 24, 1977, pàg. 737. Tot comentant aquesta mateixa cita de Boschetti, Juan Carlos González, a la seva tesi, «La filosofía político-social de Simone Weil», considera injust presentar l'itinerari intel·lectual i polític de Simone Weil com una simple «involució reaccionària» i destacar principalment els elements totalitaris dels seus darrers textos, tot i que en reconeix la presència. En canvi, està d'acord amb la interpretació de Marchetti (*La crítica disvalente*. Bolonya: Clueb, 1989, pàg. 23-28), el qual considera que el component radical i utòpic és un fil conductor present al llarg de tota l'obra weil·liana des de la seva propensió revolucionària inicial fins a la seva mirada vers el passat dels darrers anys de l'autora (J. C. GONZÁLEZ, *La filosofía político-social de Simone Weil*. Barcelona: UB, 1998, pàg. 257.)

⁴ Ph. DUJARDIN, *Weil idéologie et politique*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 1975, pàg. 169-179.

el concepte «comunicació amb la tradició» de Jaspers i amb la «comprensió» de Gadamer.⁵

2. Història i progrés

Una clau per esbrinar si Simone Weil es va deixar contaminar per l'atmosfera de prestigi que irradiava el concepte *nació* entre els totalitarismes de la seva època és analitzar la seva visió de la història.

Els apunts de les seves classes de filosofia⁶ mostren de quina manera Weil abordava la qüestió de la científicitat de la història. Entesa com una disciplina científica no es pot limitar a la descripció dels fets, sinó que necessita formular lleis generals per explicar el funcionament de les societats, i aquestes lleis comporten una direccionalitat del procés històric.

En el seu repàs del desenvolupament de la historiografia,⁷ arriba al segle XIX, quan el progrés⁸ es concep com un poder en si mateix (*une puissance en soi*), una tendència de les societats a adaptar-se a l'estructura social que els convingui. En aquest punt, remet a les teories de Lamarck.⁹

Weil desenvolupa el seu pensament sobre la història dins del context mental de la idea del progrés relacionada amb l'evolució, un concepte que pren força durant el segle XIX europeu. Les conquestes polítiques de les diverses revolucions, els avenços científics i tècnics, la millora de les condicions de vida, el benestar, l'alfabetització, la instrucció,

⁵ A. LAMACCHIA, «Violenza: la caduta della memoria storica», a: DD.AA., *Violenza. Una ricerca per comprendere*. Morcelliana: Brescia, 1980, pàg. 53-69.

⁶ A. REYNAU, *Leçons de philosophie de Simone Weil (Roanne 1933-1934)*. París: Ed. Plon, 1989, pàg. 144.

⁷ Cal destacar la referència a Bossuet. *Ibid.* pàg. 145. Per a Robert Nisbet, el *Discours sur l'Histoire universelle* de Bossuet, bisbe de Meaux i conseller de Lluís XIV, és una de les primeres obres que planteja la història dins del marc d'un pla únic i universal, tot i que sigui providencialista. Per a Bossuet, la història respon a unes instruccions divines preparades des de l'origen i que es realitzaran a la fi dels temps. R. NISBET, *Historia de la idea de progreso*. Barcelona: Ed. Gedisa, 1981, pàg. 201-208.

⁸ Un autor coetani, John Bagnell Bury, defineix *progrés* com una interpretació de la història segons la qual els homes avancen a major o menor velocitat en una direcció determinada i desitjable que implica la recerca de la felicitat com a objectiu i que es pressuposa que continuarà indefinidament. En paraules de Bury, el progrés és «una teoria que comprèn una síntesi del passat i una profecia del futur». J. B. BURY, *The Idea of Progress. An Inquiry into its Origin and Growth*, citat per J. LE GOFF, *Pensar la historia. Modernidad, presente, progreso*. Barcelona: Paidós, 1991, pàg. 223.

⁹ En els apunts de les seves classes de filosofia apareix el nom de Lamarck entre parèntesis «(Cf. Lamarck)», però sense explicar res més. A. REYNAU, *Op. cit.*, pàg. 145. Es refereix a l'obra de Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829), un dels pares de la teoria de l'evolució, que en la seva obra *Philosophie zoologique* (1809) enuncia les lleis de l'evolució. Segons aquest autor, la tercera llei seria: «El desenvolupament dels òrgans i la seva força d'acció estan constantment en funció de la utilització d'aquests òrgans». En altres textos, Weil atribueix determinats fenòmens socials a l'aplicació, inconscientment, als organismes socials del principi lamarckià segons el qual «la funció crea l'òrgan». S. WEIL, *Reflexiones sobre las causas de la libertad y la opresión social*. Barcelona: Paidós ICE/UAB, 1995, pàg. 69.

la democràcia, les revolucions industrials, tot feia pensar que el futur seria millor que no pas el passat.

En el seu breu repàs pel desenvolupament de la historiografia, Weil considera que la concepció de la història, des del punt de vista del progrés, es va acabar l'any 1914. No n'explica la raó, però és fàcil suposar que la Primera Guerra Mundial va truncar aquesta visió optimista del progrés històric.

Ara bé, afirma que, un cop acabada la guerra, la noció de progrés va experimentar un període de resurrecció entre 1923 i 1929, durant el període de prosperitat en el qual es pensava que la qüestió social es resoldria de manera automàtica. Weil al·ludeix al pensament de Henry Ford.¹⁰

Tanmateix, Weil pronostica que amb la crisi econòmica del 29 es replantejarien les qüestions històriques i se superaria aquesta concepció del progrés que defineix com a mitològica.¹¹ En diverses ocasions la crítica de manera més o menys explícita. Es refereix a «una mena d'idolatria de la Història i d'un futur somniat».¹² I també afirma que «cal desfer-se de la superstició de la cronologia per trobar l'Eternitat».¹³ I relaciona el progrés amb la secularització de l'escatologia cristiana.¹⁴

Segons Carmen Revilla, la creença en el progrés incita a dipositar en el transcurs del temps una confiança injustificada.¹⁵ En opinió de Marc Schweyer, la superstició de la cronologia implica una idolatria del futur. La idea de progrés situa el bé, la perfecció, dins del temps, és a dir, dins de la cronologia, i no pas en l'eternitat, amb la qual cosa

¹⁰ A. REYNAU, *Op. cit.*, pàg. 145. Weil considera que Henry Ford és l'inventor del treball en cadena a les fàbriques i, per tant, un dels artífexs del progrés industrial. S. WEIL, «La rationalisation», a: *Écrits historiques et politiques. L'expérience ouvrière et l'adieu à la révolution (1934-1937)*. París: Gallimard, 1991, pàg. 468.

¹¹ A. REYNAU, *Op. cit.*, pàg. 145.

¹² S. WEIL, «Reflexions sobre la barbàrie», a: *Ecrits sobre la guerra*. València: Ed. Bromera, 1997, pàg. 71.

¹³ S. WEIL, *Carta a un religiós*. Madrid: Ed. Trotta, 1998, pàg. 42.

¹⁴ «La superstició moderna del progrés és un subproducte de la mentida per la qual el cristianisme es va convertir en la religió oficial romana; està vinculada a la destrucció dels tresors espirituals dels països conquerits per Roma, a l'ocultació de la continuïtat perfecta entre aquests tresors i el cristianisme; a una operació històrica de la Redempció, que la converteix en una operació temporal i no eterna. La idea del progrés es va tornar laica posteriorment, ara és el verí de la nostra època». S. WEIL, *Echar raïces*. Madrid: Trotta, 1996, pàg. 179. «El cristianisme ha fet entrar en el món la noció de progrés, desconeguda fins aleshores; i aquesta noció ha esdevingut el verí del món modern, l'ha descristianitzat. Cal abandonar-la». S. WEIL, *Carta a un religiós*. *Op. cit.*, pàg. 42. «A hores d'ara, ja no podem tenir la mateixa confiança ingènua en el progrés que la que tenien els nostres pares i els nostres avis». S. WEIL, «Reflexions sobre la barbàrie», a: *Ecrits sobre la guerra*. *Op. cit.*, pàg. 70. «El cristianisme primitiu va fabricar el verí de la noció de progrés per la idea de la pedagogia divina que forma els homes amb la finalitat de fer-los aptes per rebre el missatge de Crist. Això concordava amb l'esperança de la conversió universal de les nacions i de la fi del món com a fenòmens imminents. Però cap dels dos no es va produir, disset segles després aquesta noció de progrés es va estendre més enllà de la Revelació cristiana. Des d'aleshores s'ha girat contra el cristianisme». S. WEIL, *La gravedad y la gracia*. Madrid: Trotta, 1994, pàg. 199.

¹⁵ C. REVILLA, *Simone Weil: nombrar la experiència*. Madrid: Trotta, 2003, pàg. 65.

hom creu que el temps és creador del bé. Tanmateix, per a la concepció platònica de Weil, el bé només pot ser etern, fora del temps.¹⁶

En opinió de Francisco Fernández Buey, la crítica weiliana a la idea de progrés té punts de contacte amb Walter Benjamin. Weil es pregunta si el desenvolupament tècnic pot implicar un desenvolupament il·limitat del rendiment del treball, i hi respon negativament: el progrés no està garantit. La intervenció de l'atzar en el descobriment i l'ús de les fonts d'energia fa que la noció de progrés continu deixi de ser aplicable.¹⁷

3. Història i totalitarisme

Els textos weilians deixen entreveure que els totalitarismes —en el sentit més ampli del terme— utilitzen models d'interpretació de la història unidireccionals i deterministes per legitimar la dominació política. Per explicar-ho en termes weilians, cal tenir present que en acabar la seva anàlisi sobre les causes de l'opressió social, la seva «gran obra», fa referència explícita a la història. Una de les conclusions del seu acurat estudi és que per poder reaccionar contra la supeditació de l'individu a la col·lectivitat cal rebutjar també «la subordinació del propi destí al decurs de la història».¹⁸

D'aquesta manera, Weil vincula directament l'opressió, i en conseqüència el totalitarisme, amb una determinada manera d'entendre la història. Si les lleis que regulen els processos històrics s'assemblen a les que regeixen els astres, és a dir, sense que l'ésser humà hi pugui intervenir, no es pot assistir al desenvolupament de la història de cap altra manera que no sigui mirant-la passivament, com es contempla el pas de les estacions, fent tot el possible per evitar ser-ne perjudicats.¹⁹

A *L'Enracinement*, Weil al·ludeix al *Mein Kampf* de Hitler, llibre en què el dictador alemany, tot destacant el funcionament mecanicista de la naturalesa regida per la força —en concret, les trajectòries dels astres—, conclou que l'home no gaudeix pas d'unes lleis diferents i, en conseqüència, es veu obligat a servir dòcilment la natura per tal de no ser destruït per ella.²⁰

La història seria la visió diacrònica dels mecanismes que configuren el funcionament de la col·lectivitat entesa des del totalitarisme. Si la societat funciona seguint unes lleis mecàniques, promogudes per agents impersonals que converteixen l'individu en un objecte, la història seria el funcionament d'aquests mecanismes en la seva dimensió

¹⁶ M. SCHWEYER, «La fable du progrès et la superstition de la chronologie», a: *Cahiers Simone Weil*. Tom XXIV-núm. 1, març 2001, pàg. 43-44.

¹⁷ F. FERNÁNDEZ BUEY, «Conciencia radical de la desgracia: Simone Weil», a: *Política*. Madrid: Losada, 2003, pàg. 211.

¹⁸ S. WEIL, *Reflexiones sobre las causas de la libertad y la opresión social*. Op. cit., pàg. 150.

¹⁹ *Ibid.*, pàg. 71.

²⁰ S. WEIL, *Echar raíces*. Op. cit., pàg. 186.

temporal. D'aquesta manera, els esdeveniments s'articularien a partir de les lleis de la necessitat (*la nécessité*), que marcarien la direcció, el sentit de la història.

Els automatismes del col·lectiu fan que futur, passat i present responguin a una lògica susceptible de ser sintetitzada en unes determinades lleis, el descobriment de les quals permet construir un model teòric que aporta les claus per interpretar el passat i preveure el futur. Ara bé, aquestes lleis que regeixen la història són cegues, com cegues són les lleis que configuren el funcionament del col·lectiu. Són lleis mecàniques que desborden l'àmbit de la llibertat de l'individu, que es veu sotmès a un cert determinisme històric.

La unidireccionalitat implica l'existència d'un argument, un pla predeterminat, una finalitat que permet preveure cap a on s'adreça la col·lectivitat. Ens trobem davant d'una concepció metafísica de la història que preveu el final. Existeix una lògica subjacent als fets que l'ésser humà ha d'esbrinar, com si es tractés d'un enigma. La història proporciona l'esquema bàsic que permet seleccionar els esdeveniments rellevants i aporta un criteri d'ordenació que facilita la tasca de connectar-los entre si per mitjà d'una relació de causa-efecte. D'aquesta manera, els fets històrics encaixen com si fossin les peces d'un trencaclosques.

Per a Weil, per més que les diverses ideologies totalitàries divergeixin en el disseny d'aquest final del procés històric, coincideixen a reconèixer-ne l'existència. Conèixer d'antuvi el fi i la fi de la història permet interpretar els esdeveniments. Ara bé, aquesta visió de la història no és més que un producte ideològic i, en conseqüència, es desenvolupa en el pla de la imaginació.²¹ Ha estat difós per mitjà dels diferents procediments propagandístics i aporta una hermenèutica del passat que serveix per justificar el règim polític del present, ja que aquesta història teleològica respon a una intencionalitat política. La interpretació dels fets del passat es fa a partir d'un guió previ elaborat des d'un règim polític concret que pretén legitimar la seva actuació.

Per això, el resultat és un relat dels fets que referma la direccionalitat del procés històric i que legitima un sistema polític determinat com una etapa en el desplegament d'un pla prefigurat en el passat.

A més, aquest destí històric està emparat per la presumpció de bondat, la qual cosa justificaria la realització de qualsevol acció èticament dubtosa, si es fa seguint el sentit d'aquesta direccionalitat històrica. D'aquesta manera, el discurs històric serveix com a coartada per disculpar o justificar les irregularitats i injustícies del present i del passat. Altrament, tota intervenció efectuada en una direcció alternativa pot ser entesa com a perniciosa, perquè no està encaminada a l'execució del projecte políticament acceptat com a correcte.

²¹ «Sentiment d'impossibilitat; desequilibri; situació on la imaginació que modela de manera fictícia el passat, l'avenir i els objectes llunyans no aconsegueix omplir els buits. Ho intenta. Fam, set interior. Impuls impedit». S. WEIL, *Cahiers (septembre 1941-février 1942)*. París: Gallimard, 1997, pàg. 285.

Des d'aquesta concepció de la història, l'individu no en seria ni de bon tros el protagonista, sinó una part de l'engranatge que actua seguint un guió preestablert, de la mateixa manera que tota màquina funciona seguint unes pautes predeterminades.

L'individu esdevé una peça més de l'entramat històric que condueix vers un final predefinit. I com qualsevol altra peça, pot ser substituït, amb la qual cosa, es veu forçat a acoblar el seu destí personal a les coordenades d'una història forjada ideològicament. En perdre el seu protagonisme, ha d'adaptar-se al decurs general sota l'amenaça de veure's bandejat.

Tot capgirant l'imperatiu categòric kantià, la persona es converteix en un mitjà, està en funció d'una realitat revestida de major importància: la col·lectivitat.²² El seu destí, la seva vida, la seva trajectòria, només tindran sentit en l'acompliment d'un procés col·lectiu i s'haurà de deixar portar per aquest flux sense sortir de la llera d'aquest riu dissenyat per la ideologia dominant. A més, aquest guió històric dona sentit a la seva existència particular i, en conseqüència, fora del projecte col·lectiu l'individu no és res.²³

4. Història i nació

Per a Weil, la nació garanteix, a través del present, el lligam que uneix el passat i el futur.²⁴ Ara bé, aquest vincle diacrònic també pot ser la plasmació del caràcter absolut del col·lectiu en conferir-li una dimensió extratemporal. Així, reconeix que en el llenguatge de la seva època s'utilitzaven expressions que refermaven la concepció totalitària de la història, com el fet de referir-se a la «França eterna» o a «l'eterna Alemanya».²⁵

Tot i que el gran exponent del totalitarisme nacionalista era l'Alemanya nazi i que, en conseqüència, la interpretació de la història del nacionalisme germànic seria un bon exemple d'aquesta lectura esbiaixada dels fets del passat, Weil té el coratge de fer autocrítica i de desemmascarar aquests perillosos trets totalitaris inserits en la historiografia nacional francesa.

Denuncia que fou precisament la França del segle XVIII la inventora del patriotisme modern i no pas els nazis,²⁶ i aporta exemples de la història de l'Estat francès per il-

²² S. WEIL, *Reflexiones sobre las causas de la libertad y la opresión social*. *Op. cit.*, pàg. 81-82 i pàg. 134. «El fi és la societat, l'espècie, la col·lectivitat. L'Estat és l'absolut dins del qual els individus i els grups no són més que relatius». A. REYNAU, *Op. cit.*, pàg. 165.

²³ Com a tret definidor de l'Estat feixista, Weil es fa ressò de l'afirmació de Mussolini: «fora de la història l'home no és res». *Ibid.*, pàg. 165.

²⁴ S. WEIL, *Echar raíces*. *Op. cit.*, pàg. 89.

²⁵ S. WEIL, «Quelques réflexions sur les origines de l'hitlérisme», a: *Écrits historiques et politiques. Vers la guerre (1937-1940)*. París: Gallimard, 1994, pàg. 170-175.

²⁶ S. WEIL, *Echar raíces*. *Op. cit.*, pàg. 121.

lustrar aquesta idea. Així, considera que, sovint, als ciutadans de França només els interessa del passat la història del desenvolupament de seu país.²⁷ Aquest desenvolupament pressuposa un desplegament històric,²⁸ un pla predeterminat de construcció nacional que es va fent realitat en el decurs dels segles. Tal desplegament va associat a la grandesa, a l'esplendor, a les «glòries, passades i futures»²⁹ que alimenten un sentiment d'orgull nacional «excloent i intransferible».³⁰ S'aplica així la idea de progrés al procés històric de configuració de realitats nacionals.

Segons Weil, aquesta magnificació del destí d'una nació té greus conseqüències, ja que serveix per justificar-ne l'imperialisme i l'afany de conquesta. Afirmar que una nació no pot utilitzar la força per actuar sense la convicció d'haver estat escollida des de tota l'eternitat per esdevenir mestressa i sobirana de les altres.³¹ En aquest sentit, compara l'opressió exercida pels nazis sobre els països europeus amb l'imperialisme de l'Estat francès a les seves colònies: «Aquest mal que Alemanya ens ha intentat fer, nosaltres l'hem fet a d'altres».³²

La constant apel·lació a la grandesa nacional genera una ambigüitat ètica de la història que obvia que la unitat territorial de França s'havia dut a terme gairebé exclusivament per mitjà de brutals guerres de conquesta. I com que moltes d'aquestes actuacions històriques poden ser èticament criticables, es respon que «amb vista al progrés, per a la realització de la Història, potser hagi calgut passar per tot això».³³ Per tant, s'accepta que aquest desenvolupament nacional constitueix un bé en tots els sentits.³⁴

Weil denuncia que aquesta mentalitat es transmet a través de l'assignatura d'Història³⁵ i qüestiona que l'ensenyament d'aquesta matèria a les escoles de la República francesa diferís del realitzat en els països sotmesos a règims totalitaris. Per exemple, esmenta la bona acollida que reberen a la Itàlia feixista les conferències de Jérôme Carco-

²⁷ *Ibid.*, pàg. 115.

²⁸ *Ibid.*, pàg. 138.

²⁹ *Ibid.*, pàg. 139.

³⁰ *Ibid.*, pàg. 140.

³¹ S. WEIL, «Quelques réflexions sur les origines de l'hitlérisme», a: *Écrits historiques et politiques. Vers la guerre (1937-1940)*. *Op. cit.*, pàg. 192.

³² S. WEIL, «À propos de la question coloniale», a: *Œuvres*. París: Gallimard (Col. «Quarto»), 1999, pàg. 431.

³³ S. WEIL, *Echar raíces*. *Op. cit.*, pàg. 120.

³⁴ *Ibid.*, pàg. 115.

³⁵ Com que als ulls d'alguns historiadors l'extermini de les cultures mediterrànies per part dels romans ha estat interpretat com una gesta civilitzadora, de la mateixa manera, «si Alemanya, gràcies a Hitler i als seus successors, sotmet les nacions europees i aboleix la major part dels tresors del passat, la història dirà certament que ha civilitzat Europa». S. WEIL, «Quelques réflexions sur les origines de l'hitlérisme», a: *Écrits historiques et politiques. Vers la guerre (1937-1940)*. *Op. cit.*, pàg. 203-204.

pino, professor de la Sorbona especialista en l'antiga Roma i ministre d'Instrucció pública entre 1941-42.³⁶

Fins i tot, s'atreveix a plantejar que, després d'una previsible derrota dels nazis, caldria evitar la repetició, per part dels vencedors, de les actituds totalitàries que tants perjudicis havien ocasionat. I adverteix del risc d'autoritarisme del moviment encapçalat pel general De Gaulle, atès que el deliri totalitari no és el resultat de la presència accidental d'un determinat líder polític carismàtic o d'una conjuntura eventual en un procés de desplegament nacional, sinó que respon a la lògica mateixa dels mecanismes del joc polític.³⁷

5. Un relat alternatiu

El pensament weil·lià ens adverteix que una història total pot esdevenir totalitària, en atorgar el protagonisme a unes lleis mecàniques que regulen de manera implacable els esdeveniments i ometen el paper de la llibertat de l'individu, així com la possibilitat de la concepció de processos històrics alternatius.

Segons Christine Ann Evans, Weil substitueix el relat d'una història que avança progressivament vers la raó i l'emancipació, pel relat del desarrelament. En aquest sentit, Weil es distancia de l'optimisme de la Il·lustració i el substitueix per una visió tràgica de la història que li permet mostrar que l'eclosió dels totalitarismes europeus no és un fenomen accidental i propi d'uns determinats països. És la conseqüència lògica del desenvolupament d'Occident, on els Estats han plantejat l'expansió del seu domini polític com un progrés.

En opinió d'Evans, la perspectiva weil·liana anticipa la crítica postmoderna de la teleologia com a trama essencial del relat històric. Així, es pregunta si Weil està posant de manifest —«*avant la lettre*»— la postmoderna incredulitat envers el metarelats. Tanmateix, aquesta analista considera que la resposta és negativa. Segons ella, Weil no renuncia a totes les visions narratives de la història, sinó específicament a entendre-les des del relat del progrés, perquè considera que es fonamenta en un fals argument, en un relat equivocat.³⁸

³⁶ S. WEIL, *Echar raíces. Op. cit.*, pàg. 172. Precisament a Carcopino, quan era secretari general d'Instrucció pública, s'adreça Weil, el novembre de 1940, per protestar contra l'Estatut dels Jueus.

³⁷ «Ens podem lamentar del fet que Alemanya hagi realitzat allò que nosaltres haguéssim volgut veure realitzat per part de França. En aquest sentit, alguns joves francesos diuen que són seguidors de De Gaulle pels mateixos motius que seguirien Hitler si fossin alemanys. Ara bé, podem horroritzar-nos, no tant de la persona o de la nacionalitat, sinó de l'esperit, dels mètodes, de les ambicions de l'enemic... Lluitar contra els alemanys no és garantia suficient del nostre amor per la llibertat». S. WEIL, «À propos de la question coloniale». *Op. cit.*, pàg. 433.

³⁸ C. A. EVANS, «The nature of narrative in Simone Weil's vision of history: the need for new historical roots», a: *Cahiers Simone Weil*. Tom XVII-núm. 1, març 1994, pàg. 55-68.

En el meu treball *Totalitarisme, arrelament i nació en l'obra de Simone Weil*,³⁹ exposo la crítica weiliana a un totalitarisme que idolatra el col·lectiu i despersonalitza l'individu, perquè el converteix en una peça d'un engranatge social subordinat a un procés històric predeterminat. Denuncia una concepció mecanicista de la història unidireccional, que avança inexorablement en el sentit del progrés. En canvi, en tenir en compte la intervenció de l'atzar —més propi de l'evolucionisme darwinianà— la nació perd el seu caràcter absolut i queda desarticulada la presumpció de bondat del seu procés de configuració.⁴⁰

Així doncs, a *L'Enracinement* Simone Weil proposa un projecte cívic en què la nació ha de ser entesa com un medi social al servei de les necessitats dels individus, els quals, al seu torn, han d'evitar de caure en el miratge del destí històric. D'aquesta manera, rebutja tant una concepció individualista que menysté la dimensió social de l'ésser humà, nega el valor del passat i es despreocupa de la construcció de l'avenir, com un totalitarisme fonamentat en una concepció determinista de la història.

Josep OTÓN
ISCREB-Barcelona
joton@xtec.cat

Article rebut: 19 de desembre de 2019. Article acceptat: 21 de setembre de 2020

³⁹ J. OTÓN, *Totalitarisme, arrelament i nació en l'obra de Simone Weil*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006. Aquest llibre recull la idea central de la meua tesi doctoral (*Totalitarisme, arrelament i educació en l'obra de Simone Weil*. Barcelona: UB, 2006) i va ser guardonat amb el Premi Serra i Moret d'Assaig sobre valors cívics atorgat per la Generalitat de Catalunya (2006).

⁴⁰ «La nació és un conjunt de territoris i de pobles reunits per un conjunt d'esdeveniments històrics en els quals l'atzar exerceix un paper important... i on sempre estan barrejats el bé i el mal». S. WEIL, *Echar raíces*. *Op. cit.*, pàg. 111. «En definir la pàtria com un determinat medi vital s'eviten les contradiccions i mentides que malmeten el patriotisme. És un determinat medi vital, però n'hi ha d'altres. Ha estat produït per una munió de causes on es barreja el bé i el mal, allò just i allò injust; i, com a conseqüència d'això, no és el millor medi possible. Potser s'hagi constituït a expenses d'una altra combinació més rica en efluvis vitals, i en cas que així fos seria legítim lamentar-se'n; però els esdeveniments passats ja han passat; un medi existeix, i així ha de ser preservat com un tresor pel bé que conté». *Ibid.*, pàg. 131.